

Н.І. ГОЛОВЧАК
(Ужгород)

**ЕТИМОЛОГІЧНИЙ СКЛАД РЕПЕРТУАРУ
ЖІНОЧИХ ІМЕН ЗАКАРПАТСЬКИХ НІМЦІВ**

УДК 811 – 112. 2'373.2

Головчак Н.І. Етимологічний склад репертуару жіночих імен закарпатських німців; 11 сторінок; кількість бібліографічних джерел – 6; мова українська.

Анотація. У статті проаналізовано етимологічний склад репертуару жіночих імен німецького населення на прикладі села Павшино Мукачівського району Закарпатської області у 1895-2005 роках, прослідковано частотність їх вживаності.

Ключові слова: етимологія, особове ім'я, німці Закарпаття.

Resume. The article deals with female names of German-speaking population in Transcarpathia, their etymology and frequency of occurrence over in 1895-2005 years based (on the examples of Pavshino).

Key words: etymology, name, German-speaking population.

Час інтенсивної модернізації усіх сфер життя, безперечно, відбивається на лексичному складі мови. І в національних іменних лексиконах спостерігається тенденція постійного їх поповнення іншомовними іменами та іменними формами, які є нетрадиційними, незвичними, і тому здаються екстравагантними, нерідко, у конкретному мовному середовищі, справляють враження поганого смаку. Звичайно, у мові-джерелі вони милозвучні та гарні за формою і змістом, тому що є складовою того мовного простору, на базі якого виникли. А в україномовному середовищі, наприклад, досить неприродно звучать *Беатріса, Бренда, Ванесса, Девід, Даніел, Домінік, Жаклін, Лоренц, Ніколетта, Прісцілла, Фредерік* і т.п. Шкода, що процес запозичення чужомовних антропонімів є часом спонтанним, невмотивованим, керованим емоціями, короткочасними вподобаннями. Та й носії таких імен часто “живуть” з ними не комфортно, бо ж не слід забувати слів класика про те, що “ім’я є сорочкою для душі”.

Ім’я є промовистою складовою національної культури. “Наші імена – це та жива нитка, яка зв’яже нас з нашим родом і нашим народом, із рідною землею, культурою, мовою” [4, с. 69]. Вибір незвичних конкретному мовному середовищу імен призводить до того, що антропонімна система втрачає свою самобутність, мовну своєрідність та й, зрештою, порушуються національні принципи найменування особи, які формувалися віками. Нині ми спостерігаємо, як ім’я перестає бути ідентифікаційною характеристикою національної належності.

Ця стаття має за мету проаналізувати етимологічний склад репертуару жіночих імен німецького населення села Павшино упродовж 1895-2005 років, щоб прослідкувати, які національні риси зберегла антропонімна система цієї національної меншини за майже трьохсотлітню історію у Закарпатті, і у якому напрямку відбувається її розвиток у іномовному просторі (українському, угорському, румунському, словацькому, російському). Це питання ні у такому розмірі раніше не розглядалося лінгвістами, ні у вказаному часовому зрізі. Іменам німців Закарпаття як складовій закарпатської антропонімії загалом, присвячує увагу відомий ономаст П.П. Чучка у рамках докторської дисертації [5, 35-85]. Окремі статті Г.І. Меліки, О.М. Гвоздяк та Н.І. Головчак присвячено аналізу варіативності німецьких імен у поліетнічному просторі Закарпаття [1; 2; 3].

Село Павшино розташовано в Мукачівському районі Закарпатської області і належить до одного із компактних поселень (сьогодні уже колишніх) німців у Закарпатті. Унаслідок міграційних процесів останніх десятиліть, зокрема через виїзд закарпатських німців у ФРН, Австрію і т.п., основним джерелом польових досліджень є виключно письмові фіксації, оскільки осіб

німецької національності залишилося мало. Ми послуговувалися офіційними реєстраційними документами про шлюб за останні 110 років.

Зафіксовані в офіційних записах антропоніми ми класифікуємо на німецькі та іншомовні. Під німецькими у цій статті розуміємо особові імена, утворені з лексичного фонду німецької мови. Іншомовними позначаємо імена, які походять з інших мов, у тому числі і християнські, які вже давно пройшли фонеморфемну адаптацію у німецькомовному просторі.

Формування німецьких власних імен сягає ще германських часів – I-IV ст. Давні германські імена є переважно двокомпонентними, тобто утворені з двох іменних основ; така двокомпонентність є характерною для іменних систем індоєвропейських народів взагалі. Базою творення германських імен служили основи, які називали силу, волю, мужність, боротьбу, війну, перемогу. Для утворення германських імен слугували переважно іменники та прикметники, рідше – прийменники чи інші службові частини мови. Наприклад чоловічі імена: *Sieg-fried, Wil-fried, Fried-bert, Hein-rich, Gerhart, Rein-mar*, жіночі: *Brun-hild, Hilde-gund, Wal-burga, Ger-trud, Wal-traud* та інші.

У списку давньогерманських імен віднаходимо і однокомпонентні, але в дуже обмеженій кількості. Це чоловічі імена *Bruno, Karl, Ernst, Kraft*, жіночі – *Gerda, Ida*.

У період з 750 по 1080 рр. документи фіксують близько тисячі власних давньогерманських імен. З кінця XI-го початку XII ст. у німецькомовний простір проникають чужомовні імена, що пов'язано з християнізацією німецькомовного простору.

У XVI ст. вченими-гуманістами поширювалися давньогрецькі та римські імена. Але вони так і не стали популярними в народі, окрім імені *August*. У цей же період особливо поширеними стають подвійні імена.

У період пієтизму (XVII-XVIII ст.) набожні настрої знову позначилися на іменному репертуарі, а саме, при творенні нових імен, на зразок *Christlieb, Gotthold, Gottlieb, Leberecht; Traugott*. Але вони не набули поширеності. Водночас спостерігається запозичення іншомовних імен у німецькомовний простір з літературних творів, значна кількість цих імен і нині належить до активного складу іменного репертуару німців.

У XIX ст. знову стають популярними давньогерманські імена. Це пов'язано, в першу чергу, з впливом романтизму, лицарської поезії.

На сьогоднішньому етапі розвитку системи особових імен у Німеччині поруч функціонують як давньогерманські, так і ті, які з'явилися в іменному лексиконі упродовж розглянутих вище періодів, а також широковживаними є сучасні імена, які запозичуються з іноземних кінофільмів, романів і т.п.

Акти реєстрації громадянського стану с. Павшино містять 100 жіночих імен (з них 17 – подвійних), носіями яких є німки. Нижче подаємо повний список цих імен, у дужках вказано на кількість носіїв кожного конкретного імені:

Agnes (22), Alla (2), Amalia (2), Angela (5), Anna (123), Aurelia (3), Barbara (57), Beata (1), Beatrix (3), Boshena (1), Brigitta (1), Christina (6), Debora (1), Diana (1), Dorothea (1), Edith (5), Elisabeth (123), Eleonora (1), Elvira (7), Emma (10), Erika (19), Esther (1), Ethel (4), Eugenia (2), Eva (12), Franziska (2), Fanni (2), Gabriela (7), Georgina (6), Gertrud (4), Gisela (15), Halyna (2), Hedwig (1), Helena (33), Helga (14), Ida (1), Ingeborg (1), Irena (17), Johanna (5), Josepha (11), Julia (21), Karla (1), Katharina (45), Klara (11), Karolina (2), Kornelia (5), Larysa (2), Livia (4), Ljudmyla (5), Magdalena (70), Margarethe (47), Maria (230), Maryna (1), Martha (5), Mathilda (2), Melania (1), Mirabella (1), Monika (2), Nadija (2), Natalija (6), Oksana (1), Ottilia (1), Paraska (2), Paula (2), Pelahija (2), Prisca (2), Rahel (1), Regina (2), Renata (1), Rosalia (30), Silvia (7), Sophia (1), Susanna (1), Stephanija (1), Switlana (2), Tetjana (2), Theodora (1), Therese (62), Ursula (1), Valentyna (5), Valeria (9), Veronika (11), Vitalija (3). Подвійні імена: *Agnes Mirabella, Julia Agnes, Maria Elisabeth, Maria Eva, Katalina Maria, Mathilda Anna, Olga Gisela, Magdalena Paula, Maria Anna, Maria Magdalena, Hilda Magdalena, Anna Maria, Helga Sigismunda, Judith Maria, Anna Theresia, Bohdana Maria, Rosalia Maria*

Як засвідчив етимологічний аналіз жіночих імен Павшина за останні 110 років, серед них трапляються антропоніми найрізноманітнішого походження: власне німецькі, грецькі, латинські, слов'янські та інші. У таблиці нижче подано етимологію аналізованих особових жіночих імен у кількісному співвідношенні без урахування подвійних імен.

Табл.1. Походження особових жіночих імен німців с. Павшино у кількісному співвідношенні

Походження	кількість
латинських	22
грецьких	21
біблейських	11
німецьких	9
слов'янських	3
скандинавських	3
англійських	1
арабських	1

італійських	1
іспанських	1
французьких	1
кельтських	2
єврейських	1
невизначені	6

Як свідчать наведені кількісні показники, основна частина репертуару жіночих імен німецького населення с. Павшино утворюють імена грецького та латинського походження. Це антропоніми, які з'явилися в складі імен німців з християнізацією германського простору – *Barbara, Helene, Irena, Julia, Katharina, Margaretha, Rosalia, Theresia, Veronika* та інші. Ці імена є активною складовою жіночого іменника багатьох народів. Другу за чисельною представленістю етимологічну групу утворюють жіночі імена біблейського походження, які завдячують своєю поширеністю також запровадженню християнства і, як наслідок – значній християнізації іменної системи. До них також належать жіночі власні імена, характерні для іменного репертуару багатьох народів – *Elisabeth, Magdalena, Maria, Susanna* та інші. Щодо частки власне німецьких імен, то у порівнянні з грецькими та латинськими за походженням, вони утворюють не чисельну групу, яка нараховує усього 9 особових імен – *Amalia, Erika, Gertrud, Hedwig, Ida, Karla, Karolina, Mathilda, Ottilia*.

Імена інших етимологічних груп представлені одиничними випадками, як, наприклад, скандинавські *Helga, Inga*, італійське *Mirabella*, кельтське *Brigitta*, іспанське *Elvira*, французьке *Melania*, англійське *Editha*, арабське *Eleonora*. Щодо слов'янських жіночих імен, то досліджені за 110 років документи фіксують лише імена *Божена, Людмила* та *Світлана*. 6 жіночих імен виділяємо як такі, походження яких не вдалося з'ясувати – *Debora, Emma, Fanni, Gisela, Ibolia* та *Monika*. Припускаємо, що ім'я *Emma* є усіченою формою від імен з першим компонентом *Erm-/Irm-*. Також ім'я *Gisela* може бути похідним від імен з початковим *Gis-*. Не можна з впевненістю визначити, є *Fanni* англійською усіченою формою від імені *Stephanie* чи від *Franziska*. Цікавим щодо походження є ім'я *Monika*, яке у Закарпатті вважають угорською формою до імені *Марія*, а у словниках імен це ім'я пояснюється як таке, етимологія якого є непрозорою. Інес Шілл, наприклад, припускає, що ім'я походить з грецької, зокрема від “monachos” у значенні “монах”, “відлюдник” [6, с. 186].

Етимологічний аналіз складу жіночих імен німців с. Павшино дозволяє констатувати, що німецьке населення Закарпаття дотримується усталених

традицій щодо вибору імені, оскільки в їх репертуарі переважають традиційні і для німецькомовного простору (ФРН, Австрія) антропоніми. Це особові назви, які стали стабільною частиною іменної системи німців унаслідок традиційних для німців мотивів вибору імені: вибір імені за церковним календарем, імені святого, який є патроном певного регіону (населеного пункту), імені, традиційного для певної родини.

Серед жіночих імен грецького, латинського та біблейського походження виділяємо такі, які належали до іменного репертуару німецького населення і на їх прабатьківщині. Це, насамперед, *Katharina, Maria; Margaretha, Magdalena, Elisabeth, Rosalia, Susanna, Theresia, Veronika* і подібні. Є ряд імен, які вважаємо “новими” серед імен німецького населення, як наприклад, *Agnes, Esther; Gabriella, Klara*. Припускаємо, що ці антропоніми з’явилися в жіночому іменнику німців унаслідок мовних контактів з іншими етносами – угорцями, словаками, румунами, оскільки доступні списки німецьких переселенців не містять таких імен.

Такі імена грецького чи латинського походження, як *Галина, Євгенія, Лариса, Марина, Надія, Оксана, Наталія, Тетяна, Валентина, Валерія* звичайно ж є “запозиченнями” в репертуарі жіночих імен, німці у пізніші часи, перейняли їх у інших етносів Закарпаття, насамперед, в українців. *Алла, Аурелія, Лівія, Регіна, Рената* з’явилися, на нашу думку, як “модні” у певний проміжок часу і не тільки у німців, але і в українців, а також представників інших етнічних меншин краю.

Щоб більш детально простежити зміни в якісному складі репертуару жіночих імен німців Закарпаття на прикладі с. Павшино, ми розбили досліджуваний часовий проміжок 1895 – 2005 рр. на окремі періоди і проаналізували етимологію та динаміку вживаності зафіксованих імен.

1. 1895 – 1930

У цьому часовому зрізі зафіксовано 34 різних особових жіночих імен та 7 подвійних. А саме: *Agnes (11), Amalia (1), Anna (43), Barbara (31), Debora (1), Eleonora (1), Elisabeth (29), Esther (1), Eugenia (1), Eva (4), Franziska (1), Fanni (1), Gertrud (3), Gisela (3), Helene (8), Johanna (1), Josepha (8), Julia (7), Karolina (1), Katharina (19), Klara (1), Magdalena (13), Margaretha (10), Maria (70), Martha (1), Mirabella (1), Pelahija (1), Rahel (1), Regina (2), Rosalia (15), Sophia (1), Theodora (1), Therese (28), Veronika (2)*. Подвійні імена: *Agnes Mirabella, Julia Agnes, Julia Anna, Katharina Maria, Maria Elisabeth, Maria Eva, Mathilda Anna*.

Абсолютним фаворитом на початку ХХ ст. у німців Павшина було ім’я *Maria*. Другим за кількістю носіїв є ім’я *Anna*. Великою популярністю

відзначалися також імена *Barbara, Elisabeth, Theresia*. Менш популярними були *Katharina* та *Rosalia*. Імена *Helena, Julia, Magdalena, Margaretha* належать до стабільного репертуару, але не відзначаються частотністю вживання. Щодо імен германського походження, які зафіксовані у 1895 – 1930 рр., то це лише *Amalia* та *Gertrud*, які мають одиничних носіїв. Імена типу *Debora, Esther, Martha, Mirabella* чи *Rahel* є нетиповими для складу жіночих імен німців, мотивація їх вибору, ймовірно, продиктована особистими уподобаннями батьків як прагнення до виділення. Зауважимо, що в 1895 – 1930 рр. у жіночому іменнику німців Павшина не зафіксовано жодного слов'янського імені.

2. 1931 – 1970

У цьому часовому проміжку зафіксовано 54 різних жіночих імен та 12 подвійних. Це *Agnes (5), Alla (1), Amalia (1), Angela (1), Anna (65), Aurelia (3), Barbara (25), Christina (1), Edith (4), Elisabeth (82), Elvira (6), Emma (8), Erika (5), Ethel (2), Eugenia (1), Eva (3), Franziska (1), Fanni (1), Gabriela (4), Gertrud (1), Gisela (12), Hedwig (1), Helene (21), Helga (10), Ibolia (4), Ida (1), Irene (13), Johanna (3), Josepha (3), Julia (12), Karla (1), Katharina (18), Klara (5), Karolina (1), Kornelia (4), Livia (2), Ljudmyla (4), Magdalena (33), Margaretha (28), Maria (130), Martha (2), Melanie (1), Natalia (1), Paraska (2), Paula (2), Pelahija (1), Prisca (2), Rosalia (13), Silvia (2), Stephania (1), Theresia (29), Ursula (1), Valeria (4), Veronika (6)*. Подвійні імена: *Anna Maria, Anna Therese, Bohdana Maria, Helga Gisela, Helga Sieglinde, Hilda Magdalena, Judith Maria, Julia Anna, Magdalena Paula, Maria Anna, Maria Magdalena, Rosa Maria*.

Найпопулярнішим жіночим іменем аналізованого періоду є *Maria*. Другим за кількістю письмових фіксацій є ім'я *Elisabeth*. Щодо популярності, то ім'я *Anna* поступилося позиціями. Поширеними жіночими іменами серед німців досліджуваного населеного пункту є *Barbara, Magdalena, Margaretha, Theresia*. І в цій групі імен простежується зміна частотності вживання, зокрема *Magdalena* та *Margaretha* із мало популярних переходять до складу популярних імен. Стабільністю вживаності відзначаються імена *Helena* та *Katharina*. Імена германського походження зафіксовані одинично (*Amalia, Gertrud, Hedwig, Ida, Karla*), лише носіїв імені *Erika* зафіксовано 5. Документи 1931-1970 рр. фіксують 4 носіїв слов'янського імені *Ljudmila*. Імена *Alla, Eugenia, Livia, Pelahija, Ursula* і інші є новими у складі жіночих імен німців, вони зафіксовані одинично і не є традиційними для німців, а отже, не є популярними. Як свідчать кількісні дані, популярними у німецького населення є християнські імена, властиві антропонімічним системам багатьох народів.

3. 1971 – 2005

У 1971 – 2005 рр. у Павшині зафіксовано 56 окремих і 2 подвійних жіночих імен німців: *Agnes* (6), *Alla* (1), *Angela* (4), *Anna* (15), *Barbara* (1), *Beate* (1), *Beatrix* (3), *Boshena* (1), *Brigitte* (1), *Christina* (5), *Kornelia* (1), *Diana* (1), *Edith* (1), *Elisabeth* (12), *Elvira* (1), *Emma* (2), *Erika* (14), *Ethel* (2), *Eva* (5), *Gabriela* (3), *Georgina* (6), *Halyna* (2), *Helene* (4), *Helga* (4), *Inge* (1), *Irene* (4), *Johanna* (1), *Julia* (2), *Katharina* (8), *Klara* (5), *Larysa* (2), *Livia* (2), *Ljudmyla* (1), *Magdalena* (24), *Margaretha* (9), *Maria* (30), *Maryna* (1), *Martha* (2), *Mathilda* (2), *Monika* (2), *Nadija* (2), *Natalia* (5), *Oksana* (1), *Ottilia* (1), *Paula* (1), *Renata* (1), *Rosalia* (2), *Silvia* (5), *Susanna* (1), *Switlana* (2), *Tatjana* (2), *Theresia* (5), *Valentyna* (5), *Valeria* (5), *Veronika* (3), *Vitalia* (3). Подвійні імена: *Julia Anna*, *Maria Anna*.

Як і в попередніх часових зрізах, найпопулярнішим іменем є *Maria*, хоча число його носіїв є значно меншим. Порівняймо: 1895 – 1930 – 70 носіїв, 1931 – 1970 – 130 носіїв, 1971 – 2005 – 30 носіїв. Ми пояснюємо це зростанням кількості нових, раніше не вживаних німцями імен, наприклад, *Beate*, *Beatrix*, *Brigitte*, *Larysa*, *Oxana*, *Tatjana*, *Vitalia* та інших, які є поширеними серед інших етносів Закарпаття останнім часом. У цей період особливо чітко простежуються зміни в якісному складі жіночих імен німців – раніше популярні імена втрачають позиції, натомість на їх місці з'являються менш популярні раніше, як це у випадку з іменем *Magdalena*, а також так звані “модні” імена типу *Christina*, *Valentyna*, *Valeria*. Власне німецькі імена у цей час також не популярні, зафіксовані тільки *Mathilda* та *Ottilia*. До групи непопулярних імен переходять *Barbara*, *Helena*, *Julia*, *Theresia*. Припускаємо, що ім'я *Ottilia* хоч і є германським за походженням, перейнято в угорців, де воно належить до популярних. Зафіксовані і слов'янські імена *Boshena*, *Ljudmyla*, *Switlana*, але частотність їх вживань свідчить про те, що ці антропоніми не належать до популярних серед німецького населення Павшина.

Таким чином, етимологічний аналіз репертуару жіночих імен німецького населення с. Павшино доводить, що система особових імен закарпатських німців відзначається стабільністю традицій найменування, домінуючими є християнські імена грецького та латинського походження. Імена германського походження зафіксовані упродовж досліджуваного періоду, проте вони не вирізняються частотністю, отже і не є популярними. Лексикон жіночих імен німецького населення с. Павшино містить антропоніми, запозичені у інших етносів краю, але слов'янські утворюють малочисельну групу. Наприкінці ХХ – початку ХХІ ст. у репертуарі жіночих імен закарпатських німців з'являються особові назви, популярні і в інших національних антропонімічних системах Закарпаття.

Література

1. Головчак Н. І. Розмаїтість імен німців у історичному просторі Закарпаття // Проблеми слов'янської ономастики. Зб.наук.праць. – Ужгород, 1999. – С. 31.
2. Меліка Г.І., Гвоздяк О.М., Головчак Н.І. Вплив угорської мови на варіативність імен німців Закарпаття // Acta Hungarica. – Ужгород, 1997. – №№ 4 – 5 – С. 19 – 26.
3. Меліка Г.І., Гвоздяк О.М., Головчак Н.І. Варіативність імен у мультиетнічному просторі Закарпаття // Acta Hungarica. – Ужгород, 1997. – № 6 – С. 53.
4. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття (вступ та імена). Конспект лекцій. – Ужгород, 1970. – С. 69.
5. Чучка П.П. Антропонімія Закарпаття. Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філологічних наук. – Київ, 1969. – С. 35-85.
6. Schill Iness. 4000 Vornamen aus aller Welt: von Alexander bis Zoe. – Niedernhausen/Ts.: Bassermann, 1994.